

Вайніловіч : матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі, Клецк, 21 верасня 2018 г. / А. А. Каваленя (наук. рэд.) [і інш.]; У. С. Пуцік (адк. рэд.). – Мінск: ІВЦ «Мінфіна», 2019. – С. 61–67.

16. *Севергин, В. М.* Записки путешествия по западным провинциям Российского государства, или Минералогические, хозяйственные и другие примечания, učinённые во время проезда через оные в 1802 году... / В. М. Севергин. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1803. – 225 с.

17. *Мионов, Б. Н.* Хлебные цены в России за два столетия (XVIII–XIX вв.) / Б. Н. Мионов. – Л.: Наука, 1985. – 301 с.

18. О разрешении отпуска хлеба из литовских губерний за границу. Именной [указ], данный литовскому военному губернатору. 31 мая 1804 г. // Полное собрание законов Российской империи: собрание первое: с 1649 по 12 декабря 1825 года: в 48 т. – 1804–1805. Т. XXVIII. – № 21317. – С. 358.

19. *Лобас, Е. В.* Внешнеторговая и таможенная политика Российской империи начала XIX века / Е. В. Лобас, М. М. Савченко. – М.: Российская таможенная академия, 2017. – 180 с.

20. *Растянников, В. Г.* Урожайность хлебов в России. 1795–2007 / В. Г. Растянников, И. В. Дерюгина. – М.: ИВ РАН, 2009. – 192 с.

21. *Милов, Л. В.* Парадокс хлебных цен и характер аграрного рынка в России в XIX в. / Л. В. Милов // История СССР. – 1974. – № 1. – С. 48–63.

22. *Случевский, К. К.* По Северо-Западу России: в 2 т. / К. К. Случевский. – СПб.: Типография А. Ф. Маркса, 1897. – Т. 2: По западу России. – [4], 456, [2], XX с.

(Дата падачы: 19.02.2020 г.)

А. К. Шымак

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск

A. Shymak

Belarusian State University, Minsk

УДК327(470+571)

ЗНЕСНЕПАЛІТЫЧНЫЯ ПРЫЯРЫТЭТЫ РАСП ВА ЁЗАЕМААДНОСІНАХ З РЫМСКАЙ КУРЫЯЙ (1469–1582 ГГ.): АНАЛІЗ ПІСЬМОВЫХ КРЫНІЦАЎ НА ПРЫКЛАДЗЕ АФІЦЫЙНЫХ ДАКУМЕНТАЎ РЫМСКАЙ КУРЫ

FOREIGN-POLICY PRIORITIES OF RUSSIA IN INTERRELATIONS WITH THE ROMAN CURIA (1469–1582): ANALYSIS OF WRITTEN SOURCES ON THE EXAMPLE OF OFFICIAL DOCUMENTS OF THE ROMAN CURIA

Развіццё ўзаемаадносін паўміж Расіяй і Рымскай курыяй ў апошняй чвэрці XV–XVI ст. праходзіла пад уплывам агульнаеўрапейскай палітычнай сітуацыі. Вывучэнне дадзенага пытання патрабуе прыцягнення шырокага кола крыніцаў: матэрыялаў справядства, рознага роду дакументаў знешнепалітычнага характару, мемуарнай літаратуры.

Вывучэнне афіцыйных дакументаў Рымскай курыі дазволіць прасачыць, як складаліся і змяняліся асноўныя арыенціры знешняй палітыкі Рыма ў адносінах да Маскоўскага княства і Расійскага царства. У артыкуле прадстаўлена сістэматызацыя дакументаў Рымскай курыі, іх кароткі аналіз і гісторыя публікацый.

Ключавыя словы: знешняя палітыка; Рымская курыя; Маскоўскае княства; Расійскае царства; гістарычныя крыніцы; нунцыятура; легат; булла; брэвэ.

The development of relations between Russia and the Roman Curia in the last quarter of the XV-XVI century took place under the influence of the European political situation. The study of this issue requires the involvement of a wide range of sources: clerical documentations, various kinds of foreign policy documents, memoirs. A study of official documents of the Roman Curia will trace how established and changed the main reference points of Rome's foreign policy in relation to the Moscow principality and the Russian Empire. The article presents a systematization of the documents of the Roman Curia, a brief analysis of their history and publications.

Key words: foreign policy; the Roman Curia; the principality of Moscow; the Russian kingdom; historical sources; Nunciature; legate; bull; breve.

Пасля падзення Канстанцінопаля стала распрацоўвацца ідэя еўрапейскага адзінства. Надаць ёй рэальныя абрысы імкнулася, у першую чаргу, Рымская курыя. У цэнтры яе палітыкі знаходзілася ідэя арганізацыі агульнаеўрапейскага антыасманскага паходу. Спробы рымскіх пап, пачынаючы з папы Пія II (1458–1464), прыцягнуць туркаў на бок хрысціянства поспеху не мелі. З прапановай арганізаваць антыасманскую кааліцыю папа Павел II (1464–1471) звяртаўся да еўрапейскіх манархаў. Але яны былі занятыя рэалізацыяй уласных палітычных мэтаў і часам знаходзіліся ва ўзаемнай канфрантацыі, таму не былі схільныя падтрымліваць шматразовыя заклікі Курыі. У полі зроку папскай дыпламатыі апынулася Усходняя Еўропа. Будучы папа Рымскі Пій II, Эней Сільвія Пікаламіні, у сваім вядомым трактате De Europa ўжываў тэрмін «Еўропа» не проста як прыгожае слова з антычнай літаратуры, але з пэўным сэнсам, падкрэсліваючы рэлігійную, палітычную і культурную супольнасць дзяржаў гэтага рэгіёну, у тым ліку Польшчы, Вялікага княства Літоўскага і Лівоніі.

Нягледзячы на тое, што і Ян Длугаш, і Мацей з Мяхова даказвалі, што «Масковія», з пункту гледжання геаграфіі, з'яўляецца часткай еўрапейскага кантынента, на працягу ўсяго XVI ст. дамінаваў погляд наконт азіяцкага характару Княства «всёя Руси». Рымская курыя ўзняла праблему Масковіі як патэнцыйнага саюзніка ў антыасманскай барацьбе. Маючы гэта на мэце, ўзаемаадносіны Масквы, Вільні і Кракава сталі аб'ектам пільнай увагі Апостальскай Сталіцы, якая з канца XV ст. выступала актыўным і закулісным удзельнікам у дыпламатычнай гульні і ваенных сутыкненнях дзяржаў Усходняй Еўропы.

Для вывучэння ўзаемаадносінаў Расіі (якая трансфармавалася ад Маскоўскага княства да Расійскага царства) і Рымскай курыі ў перыяд з 1469 па 1582 г. існуе значная колькасць гістарычных крыніц, якія дазваляюць вырашыць шэраг канкрэтных даследчых задач. Вялікую цікавасць выклікаюць

дакументы, узнікненне якіх было звязана непасрэдна з Рымскай курыйй. Гэта і афіцыйныя дакументы Курыйі, рознага роду дыпламатычная перапіска, матэрыялы нунцыятур, а таксама данясенні і нататкі падарожнікаў, якія рабіліся па загаду Рыма.

У выніку актыўнай дыпламатычнай дзейнасці Апостальскай Сталіцы ўтварыўся вялікі пласт архіўнага матэрыялу, публікацыя якога працягваецца і ў цяперашні час. Письмовая карэспандэнцыя, рэгулярныя або надзвычайныя данясенні, якія прыходзілі ў рымскія цэнтральныя ўстановы звыклымі дыпламатычным каналамі (праз нунцыяў, спецыяльных пасланнікаў, ўпаўнаважаных, місіянераў з асаблівымі даручэннямі), а таксама справядзачы, прашэнні, былі асновай старанняга вывучэння адказных асобаў Рымскай курыйі.

Святы Пасад і Расія захоўвалі закрытасць уласных архіваў для гісторыкаў аж да пачатку ХХ ст. Выключэнне склалі некаторыя гістарычныя або архіўныя камісіі, упаўнаважаныя публікаваць выбраныя матэрыялы. Сярод афіцыйных дакументаў Рымскай курыйі, якія адносяцца да Расіі, у першую чаргу звяртаюць на сябе ўвагу брэвэ, накіраваныя вялікім князем маскоўскім (якія дайшлі ці не дайшлі да адрасата), указанні нунцыям і пасланнікам, звесткі аб дзейнасці і выніках пасольскіх місій, даклады аб Маскоўскай дзяржаве і яе актуальным стане, накіраваныя ў Курыйю.

Гэты велізарны масіў дакументаў сабраны, у першую чаргу, у Ватыканскім тайным архіве, які стаў даступным для даследчыкаў падчас пантыфікату папы Льва ХІІІ. На гэты конт было апублікавана адмысловае брэвэ (1880 г.). У 1895 г. А. П. Извольскі, які займаў пасаду міністра-рэзідэнта пры Святым Прастоле, у сваім данясенні міністру замежных спраў Расіі прапанаваў арганізаваць у Рыме пастаяннае расійскае прадстаўніцтва або пастаянную пасаду вучонага карэспандэнта для працы з архіўнымі матэрыяламі, важнымі для гісторыі Расіі.

Над вывучэннем, сістэматызацыяй і складаннем вопісаў фондаў ватыканскага архіва працавалі Я. Ф. Шмурло, Ф. Ф. Вяржбоўскі, А. І. Тургенеў, М. М. Любавіч, І. І. Грыгаровіч, А. Тэйнер. Пачатак навуковага выдання матэрыялаў ватыканскіх архіваў звязаны з дзейнасцю Археаграфічнай камісіі. Пры садзейнічання кіраўніка Ватыканскага тайнага архіва графа Марына Марыні А. І. Тургенеў падрыхтаваў да публікацыі больш за 400 актаў. У 1844 г. міністр народнай асветы С. С. Увараў падчас свайго знаходжання ў Рыме набыў копіі ўласнаручных папер Антонія Пассевіна, што стала нагодай для падрыхтоўкі другога тому «Актаў гістарычных» [2, с. 123–639].

Маштабныя пошукі былі праведзеныя Ф. Ф. Вяржбоўскім. У выніку яго навуковай дзейнасці ў 1887 г. выйшаў у свет зборнік дакументаў – перапіска папскага нунцыя ў Польшчы (1573–1578 гг.) Вінцэнта Лаўрэа з кардыналам Комскім, сакратаром папы Рыгора ХІІІ [4; 5; 6, с. 205–237; 8; 14].

З першага студзеня 1903 г. пры гісторыка-філалагічным аддзяленні Акадэміі навук была заснаваная пасада вучонага карэспандэнта ў Рыме для

пошуку документаў па гісторыі Расіі, якія захоўваліся ў італьянскіх архівах і бібліятэках. У сферу дзейнасці карэспандэнта ўваходзіла, галоўным чынам, даследаванне і апісанне найважнейшых архіўных фондаў, якія датычыліся расійскай гісторыі, і падрыхтоўка знойдзеных документаў для навуковага выдання. На гэтую пасаду быў прызначаны прафесар Я. Ф. Шмурло. Дзякуючы яго актыўнай працы была выдадзена вялікая колькасць гістарычных крыніцаў, якія адлюстроўвалі розныя аспекты ўзаемаадносін Расіі і Рымскай курыі. Усе яго справаздачы аб праведзенай працы апублікаваны ў чатырох тамах зборніка «Расія і Італія» [16; 17; 18; 19]. Гэта выданне ўтрымлівае вопісы документаў Ватыканскага тайнага архіва, а таксама архіваў Неапаля, Фларэнцыі, Венецыі, Мілана, Мантуі, Падуі, некаторых архіваў Іспаніі, Францыі. Я. Ф. Шмурло правёў фундаментальную працу па складанні вопісаў польскай нунцыятуры XVI ст., падрыхтаваў зборнік документаў «Помнікі культурных і дыпламатычных зносін Расіі з Італіяй». Але на жаль, гэтае выданне засталася незавершаным [13].

У другой палове XIX ст. была апублікавана вялікая колькасць афіцыйных дыпламатычных документаў Апостальскай Сталіцы. Розныя архіўныя крыніцы друкаваліся паасобку, у зборніках або манаграфічных даследаваннях. Але дакументы не сістэматызаваліся па характары свайго непасрэднага паходжання. Адбор адпавядаў асобным тэмам, а не рэканструкцыі ўзнікнення і развіцця пэўных этапаў ва ўзаемаадносін паміж Рымскай курыяй і Расіяй. Дакументы звычайна размяшчаліся ў храналагічным парадку. Даследчыкі не ставілі сабе за мэту апублікаваць толькі які-небудзь адзін від афіцыйных матэрыялаў Рымскай курыі. У публікацыях сустракаюцца розныя віды крыніц. Многія выданні суправаджаюцца дадаткамі, паказальнікамі, каментарамі. Нярэдка публікацыі суправаджаліся навуковымі артыкуламі.

Адным з найбольш важных фондаў Ватыканскага архіва, з пункту гледжання інтарэсаў навукоўцаў, якія займаюцца даследаваннем узаемаадносін Рымскай курыі і Расіі, варта назваць матэрыялы нунцыятуры ў Польшчы (*nunziatura di Polonia*). Гэты гістарычны аспект прадстаўлены там дастаткова паслядоўна і сістэматычна. Дакументы папскіх нунцыяў у Кароне Польскай не прадстаўлены якой-небудзь асобнай публікацыяй. Усе матэрыялы раскіданыя па розных зборніках, у склад якіх увайшлі уласна дэпешы нунцыяў, лісты на імя папы і дзяржаўнага сакратара ад польскіх прэлатаў і ад іншых асобаў, паперы, якія паступалі ў канцэлярыю нунцыя (рознага роду данясенні, лісты, а таксама распараджэнні з Рыма).

У асобную групу матэрыялаў польскай нунцыятуры можна аднесці паперы Антонія Пасевіна (1579–1591): яго дзейнасць у Маскве і ў лагеры Стэфана Баторыя, узаемаадносін А. Пасевіна з дзяржаўнымі чыноўнікамі Вялікага княства Літоўскага, арганізацыя езуіцкіх калегій, у тым ліку Віленскай езуіцкай калегіі [2; 9; 11, с. 44–67; 12, с. 47–86; 27, с. 17–70; 28, с. 178; 30; 29; 31].

Рэгулярныя справаздачы нунцыяў аб усіх сваіх дзеяннях складалі галоўную частку іх данясенняў. На іх аснове можна рэканструяваць згубленыя папскія

інструкцыі і брэвэ, шляхам іх параўнання, прааналізаваць, як праводзілася рымская палітыка на месцах, якія фактары аказвалі на яе першарадны ўплыў. Іншы немалаважны бок гэтых данясенняў – іфармацыйны. Кожнае з данясенняў утрымлівае ў сабе шмат цікавых апісанняў, звестак аб асобах, падзеях не толькі палітычнага, але і культурнага характару.

Усе гэтыя абставіны абумоўліваюць вялікае значэнне перапіскі папскіх нунцыяў. Як і маскоўскія паслы, прадстаўнікі Святога Прастола вялі сваю дзейнасць згодна з падрабязна распрацаванымі інструкцыямі і наказамі. Многія з іх з’яўляюцца даступнымі беларускім даследчыкам дзякуючы ўжо сучасным публікацыям. Новыя гістарычныя крыніцы сталі даступнымі для працы навукоўцаў у выданнях *Acta Nuntiaturae Polonae*, якія з’явіліся дзякуючы Польскаму гістарычнаму інстытуту ў Рыме [21; 22; 23; 24; 25; 26].

Калі мы кажам пра нунцыяў, то маем на ўвазе пастаянных прадстаўнікоў Рыма ў той, альбо іншай дзяржаве. Але вырашэнне розных пытанняў магло быць ускладнена і на звычайных ці надзвычайных папскіх пасланнікаў – легатаў. Адною з задач легатаў Курыі была перадача папскага пасланна маскоўскаму князю. Папскія дакументы (лісты, указы, інструкцыі і г. д.) афіцыйна называюцца актамі Апостальскай Сталіцы. Апостальскія лісты папы лічыліся яго асабістымі пасланямі, нават калі яны распрацоўваліся, рэдагаваліся і падпісваліся кім-небудзь з кардыналаў Курыі. Па сваёй форме акты Апостальскай Сталіцы падзяляліся на дзве катэгорыі (у цяперашні час захоўваецца гэтая ж класіфікацыя):

- 1) урачыстыя – апостальскія канстытуцыі, энцыклікі, буллы;
- 2) звычайныя – брэвэ, рэскрыпты, дэкрэты, мандаты, наказы.

Карэспандэнцыя, адрасаваная з Рыма ў Маскву, звычайна ў гэты перыяд выдавалася ў форме булл і брэвэ.

Була (лац. *bulla* – пячатка) – урачыстае пасланне папы. Яно пісалася на латыні і змацоўвалася свінцовай пячаткай. Пачынаючы з папы Урбана IV (1261–1264) пачалі адрозніваць буллы двух відаў: *littere curiales* і *littere communes*. Буллы першай групы (*littere curiales*) ствараліся на аснове заканадаўчых актаў у інтарэсах свецкай і духоўнай улады папы, сюды ж адносіліся пастановы аб кананізацыі, мірныя трактаты, пастановы аб адпраўленні пасольстваў. Складаліся яны ў прыватнай канцылярыі папы.

Буллы *littere communes* датычыліся ўнутраных пытанняў Каталіцкай Царквы: падзел царкоўных бенефіцыяў, узвядзенне ў духоўны сан, дазвол на ўступленне ў шлюб, выдача розных прывілеяў. Гэтыя буллы рыхтавала дзяржаўная канцылярыя.

Нейкім чынам падобнымі да курыяльных булл з’яўляюцца буллы пад назвай *littere secretae* (сакрэтныя). Іх рыхтавалі ў сувязі з дыпламатычнымі кантактамі з замежнымі дзяржавамі і справамі Царквы міжнароднага значэння [16]. На аснове гэтых булл пасля з’явіліся брэвэ.

Брэвэ (лат. *brevis* – кароткі) пісаліся ў прастай форме і, у адрозненне ад булл, не падымалі істотных пытанняў. Яны пачыналіся ад імя папы і пад-

пісваліся, у залежнасці ад ступені важнасці паслання, альбо самім папам, альбо кардыналам [32, s. 280–281]. Доказам вялікага значэння, якое надавала Курья Маскве, служыць той факт, што асноўная маса зваротаў пантыфіка да вялікага князя пісалася ў форме ўрачыстых булл ці брэвэ, вельмі часта за подпісам папы.

У асобную групу крыніц па гісторыі ўзаемаадносінаў Расіі і Рымскай курьи варта вылучыць паведамленні пра Масковію падарожнікаў. Гэта мемуарная літаратура цікавая тым, што вельмі часта афіцыйныя дыпламатычныя пасольствы з Рыма ў Маскву не прапускарліся праз тэрыторыю Вялікага княства Літоўскага. Таму Апостальская Сталіца спадзявалася на вырашэнне нейкіх сваіх інтарэсаў праз неафіцыйную дзейнасць гандлёвых місій, падарожнікаў. Яны мелі шанец даехаць да Масквы, перадаць папскае пасланне і сабраць цікавую для Рыма інфармацыю [1; 3; 7].

Даследчыца расійска-італьянскіх гандлёвых адносінаў XVI – першай трэці XVIII ст. І. С. Шаркова адзначала, што да сярэдзіны XVI ст. усе звесткі аб «Рускай дзяржаве», што атрымлівалі ў Еўропе, так ці інакш звязаныя з Італіяй і італьянцамі, бо амаль усё, што з’яўлялася на Захадзе пра Масковію, упершыню выдалася ў Італіі, а праз яе атрымлівала паўсюднае распаўсюджванне [20, с. 15].

Рымскую курью цікавілі побыт, звычаі, рэлігійнае жыццё «маскавітаў». Да 20-х гг. XVI ст. адносяцца два апісанні Маскоўскай дзяржавы, складзеныя па даручэнні Курьи: «Ліст Альберта Кампенэза да Папы Клімента VII» і «Кніга пра пасольства» Паола Джовія [10]. Адною з найважнейшых гістарычных крыніц мемуарнага характару аб Маскоўскай дзяржаве XVI ст. з’яўляецца «Масковія» А. Пассевіна [15]. У сваім трактате папскі легат звярнуў увагу на крыніцы, якімі ён карыстаўся для апісання Расійскай дзяржавы, даўшы, тым самым, арыенцір для правядзення крыніцазнаўчага аналізу: кнігі С. Герберштэйна, А. Гваньіні, І. Кобенцэля, П. Джовія, А. Кампенэза [9, с. 20–22].

Аналізуючы гэтыя матэрыялы і супастаўляючы іх з афіцыйнымі дакументамі Апостальскай Сталіцы, можна прасачыць, як складваліся асноўныя арыенціры знешняй палітыкі Рымскай курьи ў адносінах да Маскоўскага княства і Расійскага царства.

Такім чынам, можна адзначыць, што дыпламатычныя кантакты Рымскай курьи і Расійскай дзяржавы, якая трансфармавалася ад Маскоўскага княства да Расійскага царства, знаходзіліся ў прамой залежнасці ад міжнароднай абстаноўкі. Актыўнасць Асманскай імперыі, інтарэсы Польшчы, Вялікага княства Літоўскага адбіваліся і на дыпламатыі Рыма. У сувязі з гэтым, вывучэнне ўзаемаадносінаў Рыма і Масквы ў канцы XV–XVI ст. прадугледжвае прыцягненне шырокага кола крыніцаў: матэрыялаў справаводства, рознага роду дакументаў знешнепалітычнага характару, мемуарнай літаратуры.

Спис выкарыстаных крыніц

1. *Аделунг, Ф. П.* Критико-литературное обозрение путешественников по России до 1700 г. и их сочинения: в 2 ч. / Ф. П. Аделунг. – М.: Тип. Московского ун-та, 1864. – Ч. 1. – 48 с.
2. Акты исторические, относящиеся к истории России: в 2 т. / Изд. А. И. Тургенев. – СПб.: Тип. Эдуарда Праца, 1841. – Т. 1: Выписки из Ватиканского тайного архива и из других римских библиотек и архивов с 1075 по 1584 г. – 401 с.
3. Барбаро, Иосафат и Контарини, Амброджио. Барбаро и Контарини о России. К истории итальяно-русских связей в XV в. / АН СССР, Ин-т истории СССР, Ленинградское отдел.; вст. ст., подг. текста, пер. и комм. Е. Ч. Скржинской. – Л.: Наука, 1971. – 275 с.
4. *Вержбовский, Ф. Ф.* Викентий Лаурео, Мондовский епископ, папский нунций в Польше, 1574–1578, и его неизданные донесения кардиналу Комскому, статс-секретарю папы Григория XIII, разъясняющие политику Римской курии в течение вышеуказанных лет, по отношению к Польше, Франции, Австрии и России, собранные в Ватиканском архиве / Ф. Ф. Вержбовский. – Варшава: Типог. О. Бергера, 1887. – 757 с.
5. *Вержбовский, Ф. Ф.* Две кандидатуры на польский престол: Вильгельма из Розенберга и эрцгерцога Фердинанда 1574–1576 / Ф. Ф. Вержбовский. – Варшава: Тип. К. Ковалевского, 1889. – 321 с.
6. *Вержбовский, Ф. Ф.* Отношения России и Польши в 1574–1578 гг. по донесениям папского нунция В. Лаурео / Ф. Ф. Вержбовский // Журнал министерства народного просвещения. – 1882. – № 8. – С. 205–237.
7. *Д'Алмато, Дж.* Сочинения итальянцев о России конца XV–XVI вв. Историко-библиографический очерк / Дж. Д'Алмато. – 2-е изд. – М.: Наука, 1995. – 152 с.
8. Донесения Иоанна Кобенцеля о Москве от 1576 гг. // Вержбовский, Ф. Ф. Материалы к истории Московского государства в XVI и XVII ст.: в 5 вып. / Ф. Ф. Вержбовский. – Варшава: Тип. Варшавского учебного округа, 1901. – Вып. 4. – 68 с.
9. Дополнения к Актам историческим / Археографическая комиссия. – СПб.: Тип. Э. Праца, 1848. – 542 с.
10. *Кампенский, Альберт.* О делах Московии / Альберт Кампенский; публ. О. Ф. Кудрявцева, С. Г. Яковенко; ком. О. Ф. Кудрявцев, вступ. ст. С. Г. Яковенко // Россия и Италия: сб. ст. / Ин-т всеобщей истории РАН; редкол.: Н. П. Комолова (отв. ред.) [и др.]. – М., 1995. – С. 180–225.
11. *Любович, Н.* Итальянские архивы и библиотеки. Отчет о заграничной командировке в 1887 г. / Н. Любович // Варшавские университетские известия. – 1988. – № 8. – С. 44–67.
12. *Любович, Н. Н.* Папский нунций Комендонне в Польше / Н. Н. Любович // Журнал министерства народного просвещения. – 1887. – № 1–2. – С. 47–86.
13. Памятники культурных и дипломатических сношений России с Италией / АН СССР. – Л.: АН СССР, 1925. – Т. 1, Вып. 1. – 579 с.
14. Посольство Иоанна Кобенцеля в Москву в 1575–1576 гг. // Материалы к истории Московского государства в XVI–XVII вв.: в 5 вып. / Ф. Ф. Вержбовский. – Варшава: Тип. Варшавского учебного округа, 1896. – Вып. 1. – 68 с.
15. *Поссевино, А.* Исторические сочинения о России XVI в. / А. Поссевино; перев., вступ. ст. и комм. Л. Н. Годовиковой. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 271 с.
16. Россия и Италия. Сборник исторических материалов: в 4 т. – СПб.: Импер. Акад. наук, 1907. – Т. 1., Вып. 1. – 114 с.
17. Россия и Италия. Сборник исторических материалов: в 4 т. – СПб.: Импер. Акад. наук, 1911. – Т. 1., Вып. 2. – 212 с.
18. Россия и Италия. Сборник исторических материалов: в 4 т. – СПб.: Импер. Акад. наук, 1908. – Т. 2., Вып. 1. – 224 с.

19. Россия и Италия. Сборник исторических материалов: в 4 т. – СПб.: Импер. Акад. наук, 1913. – Т. 2., Вып. 2. – 688 с.
20. Шаркова, И. С. Россия и Италия: торговые отношения XV – первой четверти XVIII в. / И. С. Шаркова. – Л.: «Наука», 1981. – 208 с.
21. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1990. – Т. I: Auctore H. D. Wojtyska. – 477 p.
22. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1992. – Т. II: Zacharias Ferreri (1519–1521) et nuntii minores (1522–1553) / ed. H.D. Wojtyska. – 498 p.
23. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1993. – Т. III/I: Aloisius Lippomano (1555–1557) / ed. H. D. Wojtyska. – 500 p.
24. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1991. – Т. VI: Julius Ruggeri (1565–1568) / coll. et paravit T. Glemma; suppl. et ed. St. Bogaczewicz. – 286 p.
25. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1994. – Т. IX/I: Vincentius Laureo (25 VII 1572 – 30 IX 1574) / ed. M. Korolko, H. D. Wojtyska. – 448 p.
26. Acta Nuntiaturae Polonae. – Roma: Institutum Historicum Polonicum, 1999. – Т. IX/II: Vincentius Laureo (1 X 1574 – 30 VI 1575) / ed. M. Korolko, L. Olech. – 406 p.
27. Brevia romanorum pontificum ad Poloniam spectantia ex minutis et registries Pontificis / ed. H. D. Wojtyska CP // Elementa ad fontium editiones. – Roma: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1986. – Т. 64. – 127 p.
28. Dokumenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae illustrantia (1075–1953). – Romae: ARS-GRAF, 1953. – Vol. 1: 1075–1700 / coll. P. Athanasius, G. Welykyj OSBM. – 686 s.
29. Monumenta Poloniae Vaticana / ed. E. Kuntze, C. Nanke. – Cracoviae: Sumptibus Academiae Litterarum Cracovensis, 1923–1933. – Т. V: Alberti Bolognetti nuntii Apostolici in Polonia. Epistolae et Acta. 1581–1585. – 748 s.
30. Monumenta Poloniae Vaticana / ed. L. Boratński. – Cracoviae: Sumptibus Academiae Litterarum Cracovensis, 1915. – Т. IV: J. A. Caligarii nuntii Apostolici in Polonia. Epistolae et Acta. 1578–1581. – 920 s.
31. Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690: w 2 t. – Berlin; Poznań: Księg. B. Behra, 1864. – Т. 1. – 475 s.
32. *Wycisk, F.* Akty Stolicy Apostolskiej / *F. Wycisk* // Encyklopedio katolicka. – Lublin, 1995. – Т. 1. – S. 280–281.

(Дата падачы: 20.02.2020 г.)

C. Ф. Шымкуовіч

Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы, Мінск

S. Shymukovich

National Institute for Higher Education, Minsk

УДК 94(47+476)"18-19"(929)

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ЭЛИТА ЗАХОДНЯГА КРАЯ Ў КАЗАНСКИМ УНІВЕРСИТЭЦЕ Ў 1880–1910-Я ГГ.

THE INTELLECTUAL ELITE OF THE WESTERN EDGE AT KAZAN UNIVERSITY IN 1880–1910

Артыкул працягвае публікацыю матэрыялаў аб ураджэнцах беларускіх зямель, якія працавалі ў навуковых і адукацыйных установах Расійскай імперыі. Шмат ўраджэнцаў